

יש לי את...

1.0 מ ב ר א

העברית המדוברת יצרה, כידוע, את תבניתו של המשפט: "יש ל-x את y". למרות ששם העצם משמש כנושא של "יש", הוא מסומן באמצעות מילית היחס "את", המשמשת כרגיל סימן מובהק למושא ישיר. "את" זו מופיעה לא רק בצמוד ל-"יש" אלא גם בצמוד ל-"אין" ול-"היה".
להלן מובאים מספר משפטים לשם הדגמה:

1. אין/יש לרמי את הכסף.
2. היה/היו לי את כל המכשירים.
3. אין/יש לי את זה.
4. אין/יש לי אותו.
5. אין אותו (פה).
6. יש אותו (שם).

מתקני הלשון פוסלים שימוש זה של "את" לחלוטין (ר') למשל סיוון, עמ' 25; בן דויד, עמ' 146, 196). הנימוק ברור: שם העצם הקנוי הוא נושא של יש/אין/היה, והוא אינו יכול להצמיד אליו "את". כל הבלשנים הידועים לי סבורים, כי מבנה זה הוא תוצאה של הלעז, בעיקר של הלשון האנגלית והאידיש. בשתי הלשונות הללו שם העצם הקנוי מופיע במעמד של מושא ישיר:

I have a/the book איך האב אֵין בוך

מן הדין להביא את דבריהם של שניים מן הבלשנים: רוזן ואבינרי. וכותב רוזן (עמ' 214):

"אין כל ספק שלמעמד זה זכו יש ל-/ אין ל- הודות לשוויון הפונק-ציונלי שיש להם עם הפעלים have, haben וכיו"ב שבלשונות המוצא של דוברי העברית הישראלית ובתוקף העובדה שלפעלים עבריים אלו אין אקויוולנט אחר בלשון העברית. זאת גם הסיבה להתהוות ורבוואידים אחרים בעברית בת ימינו, ואין לנו לפיכך שמץ של ספק שה-"את", הבא בעקבות יש/אין (גם ללא ל-, ר' דיוננו על דגם ג) לְדָתוּ בלעז."

אבינרי (עמ' 61):

"במקרא תמצא לא פעם "את" יתרה. רוב הפסוקים הללו הוכאו לסוגיהם בהיכל רש"י כרר ג'. למשל: "ויולד לחנוך את עירד", "ובא הארי ואת הדב", "ואת האח לפניו מבוערת", "אל ירע בעיניך את הדבר הזה", "את שני הגויים ואת שתי הארצות לי תהינה" ועוד. ברור שאין כאלה משום צידוק ללשון ילדים: "יש לי את הבול הזה", "יש לי אותו". אלא שלשון ילדים לחוד וחקוי של זקנים לחוד. אלו ידעתי שלשון הילדים אינה נובעת מתוך השפעה זרה ("איך האב דאם"...) הייתי מתפעל משגיאתם: אולי מתגלה כאן איזה ניצוץ קדמון מרוח שפתנו הקדומה, חן קדומים של עבריות."

ואמנם, יש להתפעל משגיאה זו שבלשון הילדים. לא היתה כאן שום השפעה זרה.

אתר דעת - מכללת הרצוג

תבנית זו היא יצירה מחודשת של העברית המדוברת בדורנו. מקור אחד וגורם אחד לכל: התמשאותו של הקנוי אחרי פועל הבעלות באנגלית ובגרמנית ובאידיש והופעת "את" אחרי הפועל "היה" בעברית. במאמר זה ייעשה ניסיון להסביר את התופעה הלשונית הזו.

2.0 - משפטי בעלות

בלשנים רבים כבר עמדו על כך שמשפטי בעלות על כל סוגיהם מקורם במשפטי מקום סטטיים ותשתית תבניתית זהה, ואף זהים הם למשפטי קיום. (לאיינס 1968 עמ' 388-399; 1967 עמ' 390-396; צדקה עמ' 155-159). נדגים זאת במספר משפטים:

1. המחברות היו עמי/אצלי (מקום ובעלות).
  2. חלונות מקומרים היו/ישנם ל/ב-בית הזה (מקום, קנין וקיום).
  3. היה/יש עליו/אצלו/עמו/לו אקדה (מקום, בעלות וקיום).
  4. יש צבאים בנגב (קיום ומקום).
- משפטי מקום סטטיים הם משפטים שהפרידיקאט שלהם מציין מקום קבוע כמו למשל:

5. הילד נמצא בחדר.
  6. הספר (נמצא) על השולחן.
- משפט מקום סטטי עשוי לעבור לגלגול של היפוך: הנושא עשוי ליהפך למשלים והמ-שלים לנושא, וזאת בלי לשנות את משמעותו של המשפט. שני המשפטים המגולגלים זה מזה יסמנו אותה מציאות.

7. הספר נמצא על השולחן ⇔ השולחן מתחת לספר.
  8. המסמרים נמצאים בקופסה ⇔ הקופסה מכילה מסמרים.
  9. בספר יש 300 עמ' ⇔ הספר כולל 300 עמ'.
- אם ההנחה כי אומנם קיימים קשרי תבנית בין משפטי-מקום לבין משפטי-בעלות, הרי גם אלה האחרונים עשויים להיות נתונים לגלגול של היפוך, אלא שלא תמיד לשון מסוימת כלשהי מממשת זאת על פני השטח. בלטינית, למשל, קיימות זו ליד זו שתי התבניות המגולגלות זו מזו (לאיינס עמ' 392):

10. Johannes habe librum ספר/את הספר (1) מחזיק
11. Est Johanni liber יש ליוחנן ספר
12. Liber est Johanni הספר הוא (היה/יש) של יוחנן

יש להתייחס לתבנית המשפטים 11, 12 כתבניות זהות. ההבדל נובע מתוך סדר אחר של הנושא והנשוא הריטוריים (על מושג זה ר' ס' 4). במשפט מס' 11 "הספר" הוא בלתי-מיודע ועל-כן הוא מופיע בסוף, ואילו במשפט מס' 12 "הספר" הוא מיודע והוא מופיע בראש. היחס בין משפט 10 לבין משפט 11 דומה ליחס בין המשפטים הסטטיים המתהפכים 7-9 ובעיקר למשפט מס' 9. והשווה את המבנים התחבי-ריים של המשפטים הבאים - זה מול זה וזה מתחת לזה:

1 השתמשתי במילה "מחזיק" (ולפעמים "נושא") משתי סיבות: א) היא מכילה במשמעותה למשמעות המקורית של המילים haben/have ב) במשפטים מסוימים היא הולכת ומתקרבת למשמעות have באנגלית, למשל: הספר מחזיק 300 עמ'; קבוצת המבכי מחזיקה את הגביע (= הגביע נמצא ברשותה).

אתר דעת - מכללת הרצוג

המשלים	הנשוא	הנושא	הנושא	המשלים	הנשוא
ספר.	"מחזיק"	אהוד	ספר. (10)	לאהוד	יש (11)13
מכיל/כולל 300 עמ'.		הספר		בספר	יש (9)14

בהמשך ייעשה נסיון להוכיח כי המבנה הסמנטי המופשט של שני המשפטים הנ"ל, מס' 10 ומס' 11 (או (13)) הוא זהה על אף השוני החיצוני בתבניותיהם. ומכך נובעת המסקנה: כאשר "ספר" מתיידע מופיע לפניו "את" כמו בכל מושא ישיר, וכן באותו אופן מופיע "את" בצמוד ל-"יש":

15. אהוד "מחזיק" את הספר.

16. לאהוד יש את הספר.

כדי להבהיר כיצד משפט אחד מתגלגל מרעהו (15, 16), יש לעמוד בקצרה על שתי תופעות לשוניות:

(א) הנושא התחבירי במשפט הבעלות.

(ב) המערכת הריטורית - מערכת העוסקת בצד הקונטקסטואלי והימטי של תוכן המשפט (ר' למשל דאניש עמ' 217). מערכת זו מכונה גם ארגון השיח Discourse Organization עפ"י האלידיי 1969 עמ' 249, או הארגון הריטורי של המשפט (עפ"י כץ עמ' 113).

3.0 - הנושא התחבירי במשפט הבעלות

תבניתו של משפט הבעלות ברוב לשונות העולם דומה לתבניתו בלשון העברית או בשאר הלשונות השמיות: היה/יש ספר לאהוד. כלומר הנושא התחבירי הוא הצ"ש המציין את הקנוי, ואילו המשלים הוא הצ"ש המציין את האדם החי. אף בשפות ההודו-אירופיות הקדומות, אבות הלשון האנגלית והגרמנית, היתה התבנית כמו בעברית (ר' בנבניסט עמ' 169, 1960; לאיינס 1968 עמ' 392). אולם למרות עובדה זו קיימת גם תופעה הפוכה. בפרידיקאטים אחרים שאינם מציינים בעלות הצ"ש המציין את האנושי החי הוא המופיע ברוב המשפטים כנושא תחבירי ובעיקר במשפטים אקטיביים (בניגוד לפסיביים): אהוד זרק/זרק אהוד את האבן. המשפט הפסיבי מצוי פחות: האבן נזרקה/נזרקה האבן (ע"י אהוד).

תופעה זאת יונקת מגישה אגוצנטרית של האדם הדובר. זה נוטה להפוך את הצ"ש המציין אדם אנושי חי לנושא התחבירי של המשפט יותר מכל צ"ש המציין מאפיין אחר: לא-אנושי, דומם או מופשט. (ר' למשל לאיינס 1968 עמ' 359; 294). ובכלל, התופעה של גלגול של היפוך, נושא נעשה משלים ומשלים נעשה לנושא, היא אחת התופעות המהותיות בתחבירה של כל לשון, וזאת מאפשר הפועל have (ר' צדקה עמ' 222).

אך לעיתים המבנה התחבירי בלשון אינו מסייע לכך. במקרה של הדובר (או אף השומע) הופך את הצ"ש (+ אנושי, +חי) לנושא הריטורי של המשפט (ר' בהמשך) - או בניסוח אחר המקובל עלינו - הוא הופך אותו ל-"עצם שעליו מדובר במשפט". זו אחת הסיבות שדחפה לשונות מסוימות לעבור ממבנה של "היה/יש ל-" למבנה של "have" = "מחזיק=נושא". פועל זה מאפשר לצ"ש המציין את "החי" להיות הנושא התחבירי של המשפט, ובעקבות זאת גם הנושא הריטורי הגלוי הבא בסיום המשפט.

4.0 - המבנה הריטורי

הדובר בונה את המבע לא רק באמצעות התבניות התחביריות, נושא, נושא, מושא, מושא ותאור, אלא הוא גם מארגן את המבע בקטעי תוכן או ביחידות-מידע

אתר דעת - מכללת הרצו

(Information unit)⁽²⁾ וכל יחידת מידע כוללת שני קטעים המקיימים יחסי תוכן קבועים ביניהם: הקטע האחד משמש כ-"נתון" (given) והקטע השני כ-"חידוש" (new). יש בלשנים הנוהגים להשתמש במושגים אחרים כגון "נידון" (topic) ו-"אמירה" (comment) (ור' פרטים מלאים יותר אצל לאיינס עמ' 334-337; האלידי 1970 עמ' 162; הוקט עמ' 201). מאחר שהיחסים בין המושגים הללו משתייכים למבנה הריטורי של המבע (ר' כץ עמ' 113), אני אשתמש גם במונחים "נושא ריטורי" ו-"נושא ריטורי" במקום "נתון" (או "נידון") ובמקום "חידוש" (או "אמירה") וזאת מתוך רצון להבדילם מן המונחים שאובים מהמערכת התחברית: נושא ונושא תחבי-ריים-דקדוקיים.

(ר' כץ עמ' 113), אני אשתמש גם במונחים "נושא ריטורי" ו-"נושא ריטורי" במקום "נתון" (או "נידון") ובמקום "חידוש" (או "אמירה") וזאת מתוך רצון להבדילם מן המונחים שאובים מהמערכת התחברית: נושא ונושא תחבריים-דקדוקיים. הנתון (או הנושא הריטורי) הוא המידע הידוע לשומע או לדובר או אותו מידע שהשומע או הקורא עשוי להשיגו מן השיחה או מן הטקסט הכתוב או מן הסיטואציה הכללית הנתונה (ר' האלידי 1970 עמ' 163; צייף עמ' 210-212). נתון זה משמש מעין רקע למה שהדובר רוצה לומר ולבשר. החידוש (או הנושא הריטורי) הוא המידע שהדובר מניח שהשומע אינו מכירו, ועל כן הוא "מחדשו" ו-"מבשר" לשומע, ומידע זה אי-אפשר להפיקו מן הקונטקסט. "החידוש" עונה בד"כ על שאלה גלויה או משתמעת (לדובר, לשומע או לשניהם כאחד).

1. מה עשה האיכר? האיכר (נתון) חרש את השדה (חידוש).
2. מה חרש האיכר? האיכר חרש (נתון) את השדה של שכנו (חידוש).
3. מי חרש את השדה? האיכר (חידוש) חרש את השדה (נתון).
4. מה מקצועו של רמי? רמי מקצועו (נתון) איכר (חידוש).
5. מי מבין השחקנים הבקיע את השער? את השער (נתון).
הבקיע את השער?

אם המשפט מופיע בודד ותלוש מן הקונטקסט ואינו מהווה חלק ממעשה הדיבור (speech act) ואם כל המבע הוא בבחינת חידוש, מזדהים הנושא והנושא התחבי-ריים-דקדוקיים עם הנושא והנושא הריטוריים (ר' לאיינס 1968 עמ' 336-337).

חידוש	נתון
חרש את אדמתו.	6. האיכר
נבון וחרוץ.	7. רמי
הצליח בעבודתו.	8. רמי הנבון

2 יחידת המידע (unit of information) או קבוצת נשימה (breath group) היא קטע ממשפט המכיל נתון וחידוש או רק חידוש, והוא מתוחם ע"י פסק בהנגנה בין יחידה ליחידה, ואינה חייבת להיות זהה למרכיבים התחבריים: אתמול, (חידוש), אהוד קנה (נתון), ספר יקר (חידוש). (הנתון והחידוש הם בהתאם לקונטקסט סיטואציוני ודיבורי שאני קבעתי). כמשפט פשוט או כמשפט שמני מקבילה בד"כ יחידת המידע ליחידה התחברית משפט:

חידוש	נתון
שיחק במגרש.	1. הילד
נבון.	2. הילד
שברה את הדלת.	3. הרוח הסוערת
יש בו רהיטים.	4. החדר
נגר.	5. רמי מקצועו

(תשובה על שאלה: מה מקצועו של רמי/רמי מה מקצועו?)

אתר דעת - מכללת הרצוג

ניתן לקבוע בהתאם למשפטים הנ"ל כי בעברית החדשה הנושא הריטורי בא ברוב המקרים בראש המשפט, הן במשפט פעלי והן במשפט שמני. בד"כ שם עצם מיודע המופיע בראש משפט הוא משמש נושא ריטורי. וכדאי בהקשר זה להביא את מסקנתה של דורית רביד על סדר המרכיבים במשפט העברי:
"נראה לי שאין להטיל ספק בעובדה כי עברית ישראלית כללית הינה שפה בעלת סדר מרכיבים דומיננטי של נושא-פועל-מושא".

5.0 - תבנית עומק ריטורית

אנו עשויים לשאול: כיצד נוזה את הנושא הריטורי במשפטים שבהם הנושא התחבירי אינו מפורש או אינו מופיע כמילה בודדת או שיש לו "זכר" בצורה של צורן או כינוי גוף חבור ואלה אינם מופיעים בראש המשפט? זה עשוי לקרות, מאחר שבלשון מסוי-מת כלשהי המבנה התחבירי אינו מאפשר להתחיל את המשפט בנושא הריטורי או שהקונטקסט מחייב סדר אחר של הנושא והנשוא.

להבהרת הנאמר הנני מביא מספר משפטים בעייתיים. את הנושא התחבירי קל לזהות, אך השואל ישאל איפה הנושא הריטורי? לא בכל מקרה ניתן לומר שהנושא והנשוא התחביריים זהים עם הנושא והנשוא הריטוריים - זה נכון בעיקר כאשר יש פועל מפורש או כאשר המשפט הוא משפט שמני פשוט ולא מסובך. אולם בחלק מן המשפ-טים הבאים הפועל המפורש חסר - ובכן, איפה הנושא הריטורי?

1. שימשי כמדריך גדנ"ע.
2. אין ברצוני להיבחן כעת.
3. יש עליה סדין.
4. יש לו לרמי בית.
5. די לי באלף לירות.
6. להסתלק!
7. בהגיעו לכאן אהוד מסר מכתב דחוף למנהל.

אם ננהג על פי הגישה כי הנושא הריטורי הוא "האדם" (ר' ס' 3.0), יהיה הנושא הריטורי בכל המשפטים הנ"ל, מס' 5,2,1 "אני" ובמשפט מס' 4 "הוא" ובמשפט מס' 3 "היא"³. על כל פנים בכל המשפטים הנ"ל אין לך מילה בודדת המשמשת כנושא ריטורי. לו היתה מילה כזאת יכולנו להעבירה לראשית המשפט והיינו מפיקים מבנה בסדר שאנו רגילים לו: נושא - נשוא. כדי לפתור בעיה זו, אין לנו בררה אלא להחיל את התופעה של "מבנה-עומק", הקיימת במערכת התחבירית, גם על המערכת הריטורית. אם נקבל גישה זו נפיק משפטים בעלי המבנה הריטורי הבא:

חידוש	נתון
שימשי כמדריך גדנ"ע.	אני (1)7
אין ברצוני להיבחן כעת.	אני (2)8
יש עליה סדין.	האישה/הרצפה (3)9
יש לו בית.	הוא/רמי (4)10
די לי באלף לירות.	אני (5)11
להסתלק/הסתלקו.	אתם (6)12
בהגיעו לכאן הוא מסר...	אהוד (7)13

3 כידוע, בעברית המדוברת נוהגים להוסיף את כינוי הגוף "אני" ו-"אתה" לפועל כעבר ובעתיד: אני כתבתי/אכתוב; אתה כתבת/תכתוב. "שגיא" זו ניתן להסביר ברצונו של הדובר להביע מילולית ובמפורש את הנושא הריטורי, והוה כנראה דחף חזק בעברית המדוברת.

אתר דעת - מכללת הרצוג

אם כן, היחס בין משפטים 7-13 לבין המשפטים 1-7 הוא היחס הקיים בין תבנית-שטח לבין תבנית-עומק.

אנו נוכחים כי הנושא הריטורי עשוי להיות בתבניות מסוימות לא בראש המשפט. במקרה זה השומע או הקורא בונה מושגים אלה מחדש בסדר הרגיל לו נושא-נושא. הוא הדין לגבי הדובר. הוא יודע מראש מה הנתון ומה החידוש וקטעים אלה של תוכן נתונים ומונחים כבר בראשו - ואף כאן יש לשער באותו הסדר הרגיל לו נושא-נושא. אם נתבונן בתבניותיהם של המשפטים הנ"ל 7-13 ניווכח כי הם בנויים במתכונת הידועה בתחביר העברי כמשפט ייחוד. ואומנם אחד מתפקידי המרכזיים של משפט הייחוד הוא להעביר את הנושא הריטורי מתוך המשפט אל תחילתו. מכל האמור יתברר לנו כי במשפטים כמו "לרמי יש כסף", "נסעתי היום לחיפה", "בארון יש בגדים" וכד' הנושאים הריטוריים הם לפי הסדר: רמי, אני, ארון. הוא הדין במשפטים המכונים משפטים סתמיים כגון "חס לי", "צר לרמי". הנושא התחבירי הוא בלתי מפורש, ואילו הנושא הריטורי נרמז בכינוי של המשלים העקיף: אני; ובמשפט השני - במשלים העקיף: לרמי.

ועובדה חשובה נוספת: במשפטים 8-11 ניתן להחליף את הפרידיקאט המורכב משלו-שה יסודות (למשל: ב+ברצון+כינוי; יש+ל+כינוי...) לפרידיקאט דו-מקומי או חד-מושאי. בעשותנו כך, אנו מפיקים משפטים שסדר מרכיביהם אינו שונה מסדר המרכיבים במשפט העומק הריטורי או מסדר המרכיבים במשפטי הייחוד (משפטים 8-11): נושא - נושא - משלים.

<u>חידוש</u>	<u>נתון</u>
אין ברצוני להיבחן כעת.	13 (א). אני
אינני/לא רוצה להיבחן כעת.	(ב). אני
יש עליה סדין.	14 (א). האישה
"נושאת" סדין.	(ב). האישה
יש לו בית.	15 (א). רמי/הוא
"בעל" בית/מחזיק/ have בית.	
די לי באלף לירות.	16 (א). אני
מסתפק באלף לירות.	(ב). אני

לא תמיד הלשון מממשת "זכות" זו כמו למשל במשפט מס' 15. אין מימוש מילולי בעברית ל-"יש לי" בדומה לפועל האנגלי או הגרמני have, (יש סברה שזהו הפעל "קנה" במקרא: קנה שמים וארץ. בראש' יד, יט). אך יש לפרידיקאט זה אקויוולנט של שם-עצם "בעל" או גם שם תואר "שייך" (יש לי את הבית ⇔ הבית שייך לי).

6.0 - יש לי את...

עכשיו אפשר לחזור ולדון בשני המשפטים מס' 13 ו-14 (ס' 2.0). כדי להקל על הקורא אנו מביאים אותם שוב בטור אחר ובסדר אחר:

<u>חידוש</u>	<u>נתון</u>
יש לו ספר.	1 (א). אהוד
"מחזיק" ספר.	(ב). אהוד
יש בו 300 עמ'. כולל 300 עמ'.	2 (א). הספר (ב). הספר

מבחינת המבנה הריטורי אין שום הבדל ביניהם. במקום הפרידיקאט המורכב משלושה יסודות, יש+ל+כינוי ו-יש+ב+כינוי שבמשפט (א) יש במשפט (ב) פרידיקאט אחד הממומש ע"י פועל אחד, מילה אחת: "יש לי" הופך ל-"מחזיק" ו-"יש בו" הופך ל-"כולל", בהיפוך סדר נושא ומשלים. אין הפועל have שונה מהפועל "be", "היה" או

אתר דעת - מכללת הרצוג

"יש"; הם נבדלים זה מזה בדרך הצמדת השמות המוצרכים כאמצעותם. הנושא של האחד הוא המשלים של השני ולהיפך (לאינס 1968, עמ' 392). היחסים ביניהם אינם שונים מאשר בין "הרג" ל"נהרג": קין הרג את הבל $\longleftrightarrow$ הבל נהרג ע"י קין. נתבונן שוב במשפטים הנ"ל. אם נבנה "בעיני רוחנו" או בניסוח אחר "במעמקים" תבנית מופשט ממשפט מס' 1 (א) ונחליף "יש לו" ב-"מחזיק", תהיינה שתי התבניות זהות לא רק במשמעותן אלא גם ביחידות הסמנטיות המרכיבות אותן:

צ"ש - מחזיק - have - צ"ש

מכאן הדרך קלה להגיע ל-"יש לי את...". הדובר מתייחס ל-"יש לו" כפרידיקאט מופשט בעל אקויוולנטיות סמנטית בדיוק כמו "מחזיק-נושא" או "have" באנגלית (ולא מתוך ידיעת האנגלית חלילה!). וכאשר המשלים של "מחזיק" מתיידע ומקבל את מילית היחס "את", כי אז מופיע "את" גם במשפט המקביל לו:

3. אהוד "מחזיק-נושא" את הספר.

יש לו

4. $\frac{\text{יש לו}}{\text{מחזיק}}$ את הספר.

הדובר רוצה לבצע היפוך - דחף תת-הכרתי חזק מניע אותו להפוך את הנושא הריטו-רי, אהוד, לנושא תחבירי, אך לשם כך הוא זקוק לצורה אחרת של פרידיקאט. וזו אינה מוזמנת לו - אך במעמקים, בתת-ההכרה "המושג" או הפרידיקאט קיים קיום היפותטי. על פני השטח הדובר עושה לפחות את האפשרי: הוא "ממשא" את הקנוי ומעניק לו את מילית היחס "את". הנה כי כן נולדה יצירה עברית חדשה.

7.0 - חסר לי את...

מעניין לעקוב אחרי תופעה מקבילה בין "חסר" לבין "אין לו" (או "לא-יש-לו"). אביא את המשפטים זה אחרי זה והם יסבירו את עצמם: תבנית משפטי ייחוד:

1. רמי יש לו ספר.

2. רמי אין לו ספר.

3. רמי חסר לו ספר.

מימוש מילולי של הפרידיקאט:

4. $\frac{\text{יש לו}}{\text{מחזיק}}$ רמי ספר.

5. $\frac{\text{אין לו}}{\text{חסר}}$ רמי ספר.

הופעת "את":

6. רמי "מחזיק" את הספר.

7. $\frac{\text{אין לו}}{\text{חסר}}$ רמי את הספר.

אין "חסר" אלא "לא-יש-לו". כשם שחסר עשוי לקבל מושא ישיר כך גם "אין-לו". ההבדל הוא רק בצורה המורפולוגית על פני השטח. ובאותו ענין השווה את קשרי הגלגולים "צריך/זקוק" עם "נחוצ":

8. רמי נחוצ לו ספר.

9. רמי זקוק (ל) ספר.

10. רמי צריך (ל) ספר.

11. רמי צריך את הספר.

אתר דעת - מכללת הרצוג

8.0 - הניתוח התחבירי של "יש לי את..."

יש לברר לעצמנו כיצד ננתח ניתוח תחבירי את המשפט הנידון "יש לי את הספר". מצד אחד הצרוף "את הספר" מסומן ביחסת המושא הישיר באמצעות מילית היחס "את", ומצד אחר הוא מתייחס לפרידיקאט "יש" בתפקיד של נושא. יתרה מזו, קיימת גם בעיה כיצד לנתח המשפט ששימש לו מקור: יש לי ספר. אף משפט זה נתקל בקשיי ניתוח. יש הסבורים כי "יש" הוא פועל המשמש כנושא המצריך מושא עקיף והמילה "ספר" היא נושא כמו יש ספר על השולחן:

<u>נשוא</u> יש	<u>מושא עקיף</u> לי	<u>נושא</u> ספר
-------------------	------------------------	--------------------

לעומת זה יש אחרים הסבורים כי "יש" הוא אוגד כמו "היה" ו-"לי" הוא נשוא (ר' בלאו עמ' 75).

<u>אוגד</u> היה/יש	<u>נשוא</u> לי	<u>נושא</u> ספר
-----------------------	-------------------	--------------------

במאמר אחר העומד להתפרסם בקרוב ניסיתי להוכיח כי אין סתירה בין היות "היה" אוגד לבין היותו פועל-נשוא. התפקיד האחד משלים את רעהו. הוא הדין לגבי "יש" ואין לחשוש מן הסתירה המדומה המוצגת ע"י הבלשנים. הפרידיקאט "יש" הוא גם נשוא וגם אוגד. ועל כן אני מציע את הניתוח הבא:

	נשוא	
	גרעין	מ"ע
ספר	יש/היה	לי

ועתה נעבור לדון במשפט, "יש לי את הספר". ויבאמר ברורות: איני חושש לכנות את הצירוף "את הספר" נושא. זהו לא מקרה ראשון וגם אולי לא האחרון. מידת "קדמו-תה" או מהותיותה של תופעה זו תעיד העובדה שתבניות דומות מצויות במקרא ובלשון ימינו. אביא מספר משפטים בלבד:

4. ויגד לרבקה את דברי עשו (בראש' כז, מב).
5. ויולד לחנוך את עירד (בראש' ד, יח).
6. אל ירע בעיניך את הדבר הזה (שמ' ב, יא, כה).
7. נודע לי על ענינים אלה רק עתה.
8. היום הוחל בצמצום אספקת המים.

וכן: הוכרו על, דווח על, סוכם על, הוסכם על וכד' (ר' צדקה עמ' 228-229). במשפטים 8,7,5,4 יש לפנינו גלגול לפסיב שלא בא עד לסיומו, כי מילית היחס שלפני הנושא לא נשמטה כפי שמתחייב על פי כלל אוניברסלי: אין מילית יחס לפני הנושא. ובגלל סיבה זו אף הפועל לא הותאם במין ובמספר אל הנושא. במקרים אחרים כמובן הגלגול הגיע לסיומו:

9. נודעו לי ענינים אלה רק עתה.

לעומת זאת לא מקובל לומר:

10. הוחלו הבנינים.

על פני השטח בכל המשפטים הנ"ל הצרוף "את-צ"ש" הוא נושאו של הפועל ולא מושאו, כאשר אנו מנתחים את התבנית הגלויה על פני השטח ולא את התבנית ההיפותטית. וכך הדין במשפט שלנו. הפרידיקאט ההיפותטי המהופך של "יש ל-"

אתר דעת - מכללת הרצוג

ממשא חיצונית את הנושא למרות שצורתו המילולית לא מומשה, והוא נשאר בגדר צורה היפותטית, ועל כן מן הדין לראות בצירוף "את הספר" נושא ולא מושא. יש להעיר כי קיימים מקרים בלשון שההיפוך מתבצע גם ללא שינוי צורה בפרידיקאט כדוגמת הפועל חסר (ר' ס' 7.0). וזאת בעיקר כאשר במשמעותו הבסיסית של הפועל יש מרכיב משמעות של מקום.

11. אנשים הומים ברחוב ↔ הרחוב הומה אנשים.

12. טיפות נוטפות מהברז ↔ הברז נוטף טיפות.

13. יוסף שופע חמימות ↔ חמימות שופעת מיוסף.

לכסוף כמה מילים על הצרופים המצויים בלשון המדוברת "יש-אותו", "אין-אותו". צרופים אלה אני רואה כחלק הנותר מן התבנית המלאה והשלמה:

14. על השולחן יש את הספר/אותו.

15. פה אין את הספר/אותו.

הדובר משמיט את תיאור המקום ונותר הצירוף: "יש-אותו"; "אין אותו". ואם אין מזכירים את "המקום" אנו כמעט מבינים כי כאן הפרידיקאט "יש" משמעותו "מחזיק-נושא" (have) כאילו אמרנו:

16. השולחן $\frac{\text{נושא עליו}}{\text{יש עליו}}$ את הספר

והשווה את המשפט הנ"ל למשפט שכמעט דומה לו באנגלית:
The table has a book on it.

במלים אחרות רצוני לומר אנו חשים ש-"יש" במשפט הזה כאילו התהפך בלא שינוי צורתו - נושאו הפך למושא ומשלימו, תיאור המקום, הפך לנושא ומשמעותו היא כאילו נושא (have) כאילו אמרנו: משהו נושא (יש) אותו. ואחתום את דברי מלשון תינוקות. שח לי ידידי יצחק שלזינגר כי במו אוזניו שמע את בתו תמר הקטנה אומרת את המשפט הבא, שבו ביצעה התינוקת את ההיפוך עד תומו, ובמקום לומר "יש לי" היא אמרה: אני יש.

...

אבינרי יצחק (1964). יד הלשון, הוצ' "יזרעאל" תל-אביב

בלאו יהושע, יסודות התחביר העברי.

כנרוד אבא; שי הדסה (1974). מדריך לשון לרדיו ולטלוויזיה, רשות השידור - מרכז ההדרכה.

חן מ. ודרור זאב (1976). מבוא לדקדוק תיצרוני עברי, מפעלים אוניברסיטאיים להוצאה לאור.

סיוון ראובן (1969). לקסיקון לשיפור הלשון, הוצ' קרני.

אתר דעת - מכללת הרצוג

צדקה יצחק (1974). משלימי הפועל בעברית החדשה, עבודת מחקר לקבלת תואר דוקטור, האוניברסיטה העברית, ירושלים.

רביר דורית (1977). "מספר היבטים של בעית סדר המרכיבים בעברית ישראלית מודרנית". בלשנות עברית חפשית, חוברת 11, אונ" בר-אילן.

רוזן חיים (1966). עברית טובה, הוצ' קרית ספר, ירושלים.

Benveniste E. (1960): "The Linguistic Functions of 'To be' and 'To have' " in Beneveniste E. *Problems in . . .* pp. 163-179.

Bolinger D. (1972) ed. *Intonation*; Penguin Books

Chefe, W.L. (1970). *Meaning and the Structure of Language*. The University of Chicago Press, Chicago.

Davis F. (1967). "Order of Elements and Sentence Intonation", in *Intonation*, Bolinger Dwight, ed.

Gesenius, W. *Gesenius' Hebrew Grammar (Kautzsch-Cowley)*, 2nd ed. 1910, University of Oxford Press, Oxford.

Halliday M.A.K. (1969). "Options and Functions in the English Clause" in *Syntactic Theory I*, ed. Householder F.W., Penguin Books, 1972.

Halliday M.A.K. (1970). "Structures and Language Function" in Lyons ed. (Repr. 1973).

Kahn C.H. (1973). *The Verb 'be' and its Synonyms*, Reidel Publ. Com., Holland.

Katz J. Vernold (1972). *Semantic Theory*, Harper & Row, N.Y.

Lyons J. (1968). *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge University Press.